

SABAHATTİN ALİ'NİN "DEKOLMAN" ÖYKÜSÜ ÜZERİNE NOTLAR

M. Kemal ADATEPE

minik bir beyaz güvercin yolunu şaşırıp
içinde bulunduğu karanlığa düşmüş¹

Sosyalist gerçekçi sanatçı Sabahattin Ali'nin son eseri olan *Sırça Köşk*'ün dokuzuncu öyküsü "Dekolman", sanatçının, üzerinde pek durulmayan, yanlış değerlendirilmiş, buna karşın onun "olgunluk" dönemini, *Markopaşa*² deneyimi kazanımlarını, kısacası, "dünyaya bakışını" en iyi yansıtan ürünlerinden biridir.

"Dekolman" konusunda iki önemli değerlendirmeden söz edebiliriz. Bunlardan ilki, Sabahattin Ali konusunda önemli çalışmalar/araştırmalar yapmış olan Asım Bezirci'ninkidir. Asım Bezirci, "Dekolman"ı şu şekilde tanımlamaktadır: «Gerçi "Dekolman" hikâyesinde aynı yetkin kuruluş görülmez, ama doktorların bilgisizlikleri, kıskançlıkları, kibirlilikleri, çıkarıcılıkları keskince gözönüne serilir. Metin içinde yeterince erimeyen düşünce ve taşlamalar hikâyenin örgüsünü gevşettiği gibi etkisini de azaltır.»³

İkinci değerlendirme ise Ramazan Korkmaz'ın *Sabahattin Ali: İnsan ve Eser* isimli yayımlanmış doktora çalışmasında yer almaktadır: «"Dekolman"daki Türk hekimleri, sorumluluktan kaçan, gösteriş meraklısı kimseler olarak sunulur. "Mühim bir zat"ın ameliyatı için Almanya'dan gelen Yahudi Profesör'e Türk Hekimleri, on-onbeş saat önce Almanca aslından okuyup tercüme ettikleri bir tıp makalesine dayanarak bilgiçlik taslamaya kalkarlar. Yazar, bu durumu, mizahi bir tarzda hicveder: Yahudi Profesör, sürekli saldırıya uğramasına kızacak yerde, sevinir. Çünkü Türk doktorlarının Almanca aslından okudukları ve göz ameliyatı için yeni teknikler geliştiren-teklifler getiren tıp makalesini, Almanya'daki yahudi aleyhtarlığı sebebiyle yahudi profesör, takma adla kendisi yazmıştır. Türkiye'ye kadar çabucak yayılmasından mutlu olur. Tabii bizim doktorlar bunu öğrenince çok bozulur ve mahçup olurlar.»⁴

Bezirci'nin öznel değerlendirmelerini, konuyu S. Ali'nin, "kimi çıkarıcı doktorları halkı soyan olumsuz kişiler olarak görmesi ve onları öykülerinde yermesi" çerçevesinde ele alışına, öykünün içeriğindeki diğer ögelere yeterince yer vermemiş olmasına bağlayabiliriz. Korkmaz'ın değerlendirmeleri konusunda ise, üzerinde dikkatle düşünülmesi gereken yanlışlardan söz etmek gerekiyor.

"Dekolman" öyküsünde söz konusu Yahudi Profesör Ankara'ya, Korkmaz'ın ileri sürdüğü gibi Almanya'dan değil, -S. Ali'nin dili hakkında bilgi vermesi için ilk şeklini buraya almayı tercih ettiğim- öyküden rahatça görüleceği gibi İstanbul'dan gelmiştir. Belki söz konusu profesörün Almanya'dan mı yoksa İstanbul'dan mı geldiği çok önemli görülmeyebilir; ancak sadece öyküye sadık kalmak açısından değil, tarih dizgesinden 1933 Üniversite Reformu ve Türkiye'ye gelen Alman bilim adamları hatırlanacak olursa, Sabahattin Ali'nin Yahudi Profesör'ü niçin İstanbul'dan getirttiği, Korkmaz'ın, yanlış değerlendirmeyle öyküyü ne kadar "saptırdığı" konusu daha iyi anlaşılabilir. Korkmaz'ın öyküyü "saptırması" noktasında, her ne kadar doktorların "çevirttikleri makale"nin "çevirdikleri makale"ye dönüşmesi küçük bir "hata" gibi görünüyorsa da, "Dekolman"da, «yahudi olduğumuz için imzamızı koyamıyoruz» cümlesinden rahatlıkla anlaşılabilceği gibi, altında imza olup olmadığı belirtilmemiş olan yazıya, takma isimle imza atılması, öyküde, «bir mesele üzerinde ciddi olarak çalışılınca aynı doğru neticelere» varılmasından mutluluk duyan profesörün «buluşlarının çabucak yayılmasından mutlu» ettirilmesi, ancak öyküden "çıkan hisse" (!) olabilecek olan «Tabii bizim doktorlar bunu öğrenince çok bozulur ve mahçup olurlar»ın, öykünün bir parçası imişçesine sunulması (oysa öyküde doktorların, biraz şaşkınlıkları, fakat küçüldüklerini farketmedikleri özellikle belirtilir; bu nedenle "bozulma ve mahçup olma" söz konusu değildir), konunun ele alınışındaki ciddiyetsizliğin vehametine işaret etmektedir. Özellikle söz konusu "görüşlerin" bir doktora çalışmasında yer aldığı, bir bilim kurulu tarafından da onaylandığı düşünülürse⁵.

"Dekolman" öyküsü, anlaşıldığı kadarıyla öyküleştireilmiş bir anıdır. Öyküdeki anlatıcı kişinin "yaşamıyla" ve olaylarla, S. Ali'nin yaşamı ve olaylar arasında çarpıcı benzerlikler görülmektedir.

Bilindiği gibi S. Ali, 1933 yılında Cumhuriyet'in 10. yılı nedeniyle çıkarılan af kanunundan yararlanarak Sinop Cezaevi'nden çıktıktan sonra, bir süre Ankara'da, dayısı Doktor Rifat Ertüzün'ün evinde kalır. Ankara Sıhhat Yurdu isimli özel kliniğin sahibi olan Doktor Rifat Ertüzün'ün evi, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun bulunduğu binanın üst katındadır

ve bir odası S. Ali'ye ayrılmıştır⁶. S. Ali, dayısının yanında kaldığı süre içerisinde «Beş-on kuruş harçlık kazanmak için, bir doktora, gebe kadınlardaki havaleye dair bir kitap tercüme e(tmektedir)»⁷.

"Dekolman"ın anlatıcısı da Ankara'da özel bir hastane sahibi olan bir akrabasının yanında kalmakta, en azından harçlığını çıkarabilmek için, hastaneye gidip gelip doktorlara satırı 1 kuruştan çeviriler yapmaktadır.

Öykünün konusunu, "mühim bir zat"a yapılacak dekolman ameliyatı oluşturur. Söz konusu "mühim bir zat", gözlerinden hastalanmış, Ankara'nın göz doktorları ve İstanbul'dan Ankara'ya giden profesörler onu muayene etmişler, tehlikeli ve ancak beş-altı yıldan beri zor bir ameliyatla tedavi edilebilen bu hastalığın tedavisi için gerekli ameliyatı hiç bir doktor "gözüne kestiremeyince", İstanbul'da bulunan Alman Yahudisi bir doktor çağrılmış, o da bu çağrıyı kabul etmiştir.

Bilindiği gibi, Almanya'da Yahudi olduğu için işlerinden uzaklaştırılan birçok üniversite mensubu, 1933 Üniversite Reformu sırasında Türkiye'ye davet edildi; bunlardan bir kısmı daveti kabul ederek Türkiye üniversitelerinde görev aldılar. Bunlardan birisi de, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Göz Kliniği Müdürlüğü'nü üstlenen Joseph Igersheimer idi. Igersheimer, Türkiye'ye gelişinden kısa bir süre önce Hollandalılar tarafından uygulanmaya başlanan Dekolman ameliyatı konusunda çalışmalar yapan ve bilgilerini öğrencilerine de aktaran bir göz hekimiydi. Nitekim, 1939 yılında ABD'ye giderken, öğrencilerinden ve görevini devralan Naci Bengisu, dekolman ameliyatları konusunda da onun yerini doldurmuştur⁸.

Igersheimer hakkındaki küçük, ama konumuz için önemli bir detayı ise, dönemin Meclis Başkanı'na (Kâzım Özalp ?) yaptığı bir göz ameliyatı oluşturuyor⁹. Kesin olmamakla birlikte, anlaşıldığı kadarıyla S. Ali, "Dekolman" öyküsünde bizlere Igersheimer'in Özalp'a yaptığı dekolman ameliyatının "perde arkasını" aktarmıştır.

"Dekolman" öyküsünün bir anı-öykü olduğuna işaret eden bu bilgiler çerçevesinde, öykünün içeriğine göz attığımızda, taşıdığı mesajı yorumlamaya çalıştığımızda, öykünün anlatıcısı, öykünün ana kahramanı ve öykünün ikincil kişileri (figüranlar) arasında kurulan bağlantıların ve dengenin, amaca en uygun biçimde kurgulanmış olduğunu görürüz.

Öykünün anlatıcısı, bir akrabasının yanında "sığıntı" gibi yaşamaktadır. Öykünün ana kahramanı da ülkesinden ayrılmak zorunda kalmış, bir başka ülkeye sığınmıştır: «Kimbilir ne

yaman korkular atlattıktan sonra, evini barkını bırakıp buraya sığınmış...» (Fritz Neumark'ın eserinin ismini *Zuflucht am Bosphorus* (= Boğaziçi'ndeki Sığınak) olarak seçmesi bu bağlamda önemli bir noktaya işaret etmektedir; bu bilim adamlarından hiçbirisi daha sonraki yıllarda Türkiye'de kalmamışlar, tek tek Türkiye'den ayrılmışlardır. Atatürk'ün ölümünden sonra bu bilim adamlarına yönelik baskı girişimlerinin yoğunlaşması, özellikle de II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'de Nazi taraftarlarının güçlenmesi ve etkili olmaları bu sonuçta önemli bir rol oynamıştır).

Öykünün anlatıcısı, evin şımarık çocuklarının ve akrabasının "nasihatlerini" bazen gülümseyerek, bazen de dalgın görünerek, duymamazlıktan gelerek karşılamaya çalışır. Öykünün ana kahramanı ise, kendisine sorguya çekilirmişçesine sorular sorularak yapılan "saldırıları", «o mini mini, ihtiyar vücudundan umulmaz bir çeviklikle etrafındakilerin birinden öbürüne dön(erek ...) fakat bu kadar fazlası insanı yadırgatan bir nezaketle» karşılamaya çalışır.

Öykünün anlatıcısı, öykünün ikincil kişilerinden, kendisine karşı olumsuz davranışlarının "acısını" çıkartır. Onların karşısında kendi zaferini hisseder. Fakat onlar bunu farketmezler bile. Öykünün ana kahramanı da, onu sınava çektikleri makaleyi kendisinin yazdığını açıklarken, ikincil kişiler karşısında "zafer" kazanmıştır; ancak kazandığı zaferin farkında bile değildir.

Öykünün anlatıcısının kazandığı ve ikincil kişilerin farkında olmadıkları zafer ile, öykünün ana kahramanının farkında olmadan kazandığı zafer, anlatıcı kişi ile ana kahraman arasında çok özel bir ilişkiye işaret eder. Bu ilişkinin anlaşılabilmesi için, her ikisinin kazandıkları zaferlerin ortak bir payda altında bütünleşip tek bir zafere dönüştüğü noktayı açıklamak gerekir.

Öykünün anlatıcısı, kendisinin içinde bulunduğu güç şartlardan yararlanan doktorlardan bir gün "yaptıklarının acısını" çıkartır. İlk bakışta "acısını çıkarma"nın, güç duruma düşen doktorların ihtiyaçları olan çevirilerini, 15-20 katına yapmakla gerçekleştiği düşünülebilir. Bu açıklama kısmen doğrudur; öyküye yalnızca çıkarıcı doktorların yerilmesi açısından bakarsak yeterlidir de. Ancak, anlatıcı kişinin, «Hayır, öyle de değil, ben bir köşeden onların nasıl küçüldüklerini seyrettim; halbuki onlar biraz şaşırılmışlar, ama küçüldüklerini yine farketmemişlerdi» sözlerinden, anlatıcı kişinin zaferinin, 15-20 katı fazlasına çeviri yapmak olmadığı, daha farklı bir şeyin, ikincil kişilerin şaşırıldığı, ama küçüldüklerini farketmedikleri bir noktada olduğu anlaşılmaktadır. Bu nokta ise, öykünün ana kahramanının

fark etmeden zafer kazandığı noktadır.

Öykünün anlatıcısı, "mühim bir zat"a yapılacak dekolman ameliyatına "katılacak" doktorlar için, dekolman ameliyatı ile ilgili Almanca bir makalenin çevirisini yapar. Doktorlar bu makalenin çevirisini okuduktan sonra, ameliyatı yapacak doktorun makaledeki bilgilerden habersiz olduğu varsayımından yola çıkarak, onu aşağılamak, kendilerinin aslında bu ameliyatı ondan daha iyi yapabilecekken haklarının yenerek kendisinin çağrıldığını Alman Yahudisi doktora göstermek/kabul ettirmek için, onu "sığaya çekerler". Bütün güvenceleri ise, ameliyatın sorumluluğunun artık Yahudi doktora olması ve bunun kesinlikle değişmeyecek olmasıdır. Çevirisi yapılan makale ise, Alman Yahudisi doktorun yazdığı bir makedir ve zamanın Almanya'sında istenmeyen kişi olduğu için makalesinin altında ismi yer almamaktadır.

Görüldüğü gibi, "bilimsel hırsızlık" yapmaya kalkışan doktorlar "ev sahibine" yakalanırlar. Ancak Yahudi doktor böyle bir şeyin olabilirliğini düşünmediğinden olsa gerek, Türk doktorlarında aynı konu üzerinde çalıştıklarını, kendisiyle aynı sonuçları elde ettiklerini sanarak safça, «İşte görüyorsunuz ki, bir mesele üzerinde ciddi olarak çalışılınca aynı doğru neticelere varılıyor» sözleriyle deneysel bilimin temellerine gönderme yapar; kendisine kurulan tuzaktan başarıyla kurtulduğunu farketmez bile.

İşte bu noktada, kendi makalesinin kendisine karşı bir aşağılama aracı olarak kullanıldığını bilmeyen Yahudi doktorun farkında olmadığı zafer ile, "görgü tanığı" olan anlatıcı kişinin kendi zaferini tadışı, "acısını çıkartışı" bütünleşir, tek bir zafere dönüşür. Ancak, öykünün içeriğini daha iyi yorumlamamıza yardımcı olan bu bütünleşme, bir özdeşleşmeyi (anlatıcı kişi ile ana kahramanın özdeşleşmesini) getirmez; tam tersine, bu bütünleşme sonucunda anlatıcının bağımsız bir birey olarak oluşmasını sağlamakla, öykünün kurgusunun sağlamlığına işaret eder.

Anlatıcı kişinin öykü içinde bağımsız bir bireye dönüşmesinin alt yapısı, iki farklı bileşenin ustalıklı bütünleştirilmesiyle sağlanmakta. İlk olarak birinci bileşene, öykünün kendi içinde oluşan "zaman" kavramına göz atacak olursak, yukarıda da değinildiği gibi, öykü bir anı-öykü özelliği göstermektedir ve anlaşıldığı kadarıyla da yaşanan olay, on üç sene kadar sonra öyküleştirilmiştir. Bezirci'nin öykünün örgüsünü gevşettiğini belirttiği ve metin içinde erimeyen düşünce ve taşlamalar olarak nitelendirdiği "fazlalıklar", öykünün, *Sırça Köşk*'ün basılmasına çok yakın bir zamanda kaleme alındığına, üzerinde pek fazla çalışılmadığına

işaret etmektedir - bilindiği gibi aynı eserde yer alan "Kurdla Kuzu" öyküsü de, S. Ali'nin yazdığı son öykü olarak, kitabın basımı sırasında forma tamamlamak için yazılmıştır¹⁰.

"Dekolman"ın, üstünden on üç yıl geçen bir olayı konu edinmesi, asıl olaya sadık kalınsa da, doğal olarak özellikle konuşma bölümlerindeki cümlelerin doğrudan doğruya yazarın düşüncelerini iletildiğini, metne yüklediği mesajı/ları "olayda" değil, konuşma bölümlerinde aktardığını düşündürmektedir.

Bu noktada ise ikinci bileşen, öykünün içinde yer aldığı kitabın "ana yapısı" önem kazanmakta. Bilindiği gibi *Sırça Köşk* S. Ali'nin son eseridir ve eserin ismini aldığı son öyküsü, "Sırça Köşk", yazarın eserleri üzerindeki yayın yasağı kalktıktan sonra da uzun yıllar yayımlanamamıştır. Tek başına ele alındığında uzun yıllar boyunca bu öykünün neden yayımlanamadığı, sansüre, otosansüre uğradığı anlaşılmasa bile, öykünün bugün bile kaleme alınış amacından uzaklaştırılmasına olanak tanımayacak en önemli etken, *Sırça Köşk*'ün bir bütün olarak, olaylara sadece gerçekçi ve eleştirel bir yaklaşımla yetinmemesi, çözüm önermesidir.

Sırça Köşk, S. Ali'nin eleştirisi oklarını topluma, büyüme çabasındaki anamalcılara, yozlaşan sanatçılara, ama en çok da doktorlara yönelttiği bir yapıttır. On sekiz öykünün üçü doğrudan (Böbrek, Dekolman ve Cankurtaran)¹¹, biri ise alt izlekte (Hakkımızı Yedirmeyiz) doktorlarla ilgilidir.

S. Ali'nin doktorlara karşı bu "özel ilgisinin" nereden kaynaklandığı konusunda ilk akla gelebilecek cevap, "dayısının yanında kaldığı günlerde doktorlarla bir arada olmasından, onlarla ilgili olumsuz düşüncelerinden" şeklinde olabilirse de, bir başka açıdan bakıldığında bu ilgi, S. Ali'nin, "özel teşebbüs"ün en iyi doktorlarla "temsil" edilebileceğini varsayarak hareket ettiği şeklinde açıklanabilir.

Bugün için artık her ne kadar "özel teşebbüs" çok farklı iş kollarında, çok daha farklı özellikleriyle "temsil" edilmekteyse de, 1940'lı yılların ikinci yarısında, toplum içinde - bugünkünden çok daha fazla- saygın, ayrıcalıklı bir yere sahip olan doktorların, "devletin özelleştirilmesi" aşamasında -mesleklerinin ahlâkî değerlerini de hiçe sayarak- ne kadar acımasız olabildikleri, S. Ali'nin öykülerinden açıkça görülmektedir. "Böbrek" öyküsünde Avni Akbulut'un kandırılması, pahalı özel bir hastanede soyulurcasına parasının alınmasına rağmen tedavi bile olamayışı, "Cankurtaran" öyküsünde doğum için bütün varını yoğunu satan fakir köylünün sonunda karısını hastaneye rehin bırakması, çocuğunu ve canını kaybeden karısının trajik sonu, bütün insancıl değerleri ayaklar altına alan anamalcı sistemin ilkel halini çarpıcı şekilde betimleyen örneklerdir.

"Dekolman" öyküsü ise, "sistem" içinde insancıl değerlerini yitiren bu tür doktorların "şahsında", bütün bir sistemin, -"Böbrek" ve "Cankurtaran" öykülerindeki doktorların yanı sıra "Portakal" öyküsündeki kaptanın, "Beyaz Bir Gemi" öyküsündeki ressamın vb.- yargılandığı, mahkûm edildiği, aşağılandığı, "zaferin hissedildiği" öyküdür.

Metne yüklenen mesajı/ları "taşıdığını" düşündüğümüz konuşma cümlelerine göz atacak olursak, daha ilk cümlede "provokasyonla" karşılaşırız : «Efendim, ne demek? Bu memlekette bu ameliyatı yapacak adam yok mu?» Verilen cevap da soruya göredir: «Olmaz olur mu efendim? Türkiye'de dekolman ameliyatı yapılmamış... Olabilir! Ama hepimiz Avrupada bulunduğumuz sıralarda müteaddit defalar bu ameliyatı yaptık. Literatürü de günü gününe takip ediyoruz.»

Bu soru ve cevaplardaki tutarsızlıkları özet olarak belirtmek gerekirse, 1) doktorların hiç birisi, belki sıradan bir hasta söz konusu olsaydı dekolman ameliyatı yapabilecekken, söz konusu özel ameliyatı yapma cesaretini gösterememiştir; 2) doktorların en azından bazılarının Avrupa'da dekolman ameliyatlarına katıldıkları konusu, bu ameliyat konusunda ünlü bir doktoru tanımadıkları, onu kendi makalesinden sınava çektikleri için kuşkuludur; 3) doktorlardan bazılarının Avrupa'da dekolman ameliyatına katılıp katılmadığı konusu muğlak kalsa bile, literatürü takip ettikleri kuşkuludur, çünkü yeterince yabancı dil bilmemektedirler.

Üç maddede özetlediğimiz bu durumun ne anlama geldiği ise bir sonraki cümlede açıkça belirtilmekte: «Bu memleket bu aşağılık duygusundan ne zaman kurtulacak bilmem. Gâvur olsun da kim olursa olsun. Hemen baş tacı ederiz.»

Bu son cümlelerin en önemli özelliği, kullanan kişiler, kullanıldığı yer ve zaman değişse de içeriğinin kolayca değişmeyecek olmasıdır. Bu nedenle de bu cümle sayesinde "Dekolman" öyküsü bir yandan *Sırça Köşk*'ün diğer öyküleriyle ilişkilendirilebilmekte, bir yandan ise hâlâ güncelliğini koruyabilmektedir.

Sıradan bir konuşma cümlesi gibi görünen bu ifade, zorunlu kabul edilen bir eksikliğin, aslında olmayan özelliklerle telafi edilme çabasının katalizatörüdür, bir sonraki aşaması ise haksız bir saldırganlık ve suçlama şeklinde gelişir. "Dekolman"da da gelişim bu yöndedir: «Gördün mü kendini beğenmiş herifi? Sabahleyin trenden çıktı, hâlâ gelip bizimle bir konuşmak, istişarelerde bulunmak lüzumunu duymuyor.» / «Onlar gâvur, iki gözüm. Trenden çıkınca Otelde bir banyo almadan, nazik vücudunu dinlendirmeden gelir mi hiç?» / «Ondan değil azizim. Bizi adam yerine koymadığı için.»

Anlatıcı kişinin «tatlı tatlı konuşuyorlardı» diyerek alaya aldığı, «adam yerine

konmadıkları için» "haksız" bir saldırıya uğradıklarını düşünen doktorların içinde buldukları -gâvur nitelemesinin içeriğinden dolayı ırkçı nitelikli- hal, doğal olarak "haklı karşı saldırı"yı da getirecektir.

Saldırı "silahı" ise, aslında yine kendilerine ait olmayan bir "değer", yani anlatıcı kişinin önce okuyarak özetlediği, sonra doktorların isteği üzerine çevirdiği makaledir. Anlatıcı kişi, doktorların kendisinin çevirdiği makaleyi kullanım biçimini, «bizimkilerin on onbeş saat önce edindikleri ilme dayanarak adamı böyle sıkıştırmaya başlamaları canımı sıktığı için ...» sözleriyle eleştirir, kınar. Bu nedenle de, Yahudi doktorun bilmeden kazandığı zaferle, bir anlamda anlatıcı kişi de kendine ait olan "değer"e (çeviriye) yeniden sahip olmuş olur.

Genel olarak bakıldığında "Dekolman" öyküsü, S. Ali'nin, mesleğini kötüye kullanan doktorların şahsında, anamalcı sistemi eleştirmekle yetinmeyip iyice aşağıladığı bir öyküsüdür. 1940'lı yılların Türkiye'sinde Yahudi bir doktoru Türk doktorlarının karşısına çıkartışı ise, romantik bir çalışma olan "Değirmen"den¹² sonra, edebiyatımıza ırkçılığa karşı çıkan ikinci bir eserini kazandırmıştır.

Ancak yine de "Dekolman" öyküsünün bugün için de en çarpıcı yönü, öyküyü bitiren son cümledir. Çünkü aslında, «Fakat biliyorsunuz, Yahudi olduğumuz için imzamızı koyamıyoruz» cümlesiyle Türkiye tarihinin de bir dönemi "tek cümleyle" anlatılmış olmaktadır. Elbetteki S. Ali eserlerinin yıllarca yayımlanamayacağını, bir çok yazarın takma isimle yazmak zorunda kalacağını bilemezdi. Her ne kadar "Dekolman"ın son cümlesinin kullanılış şekli ile olayların akışının çakışması bir tesadüf gibi gözükse de, anamalcı sistemin insanlığa neye mal olduğunu örneklerle göstermek de bir anlamda "kahinlik" yapmaktır. Şu farkla ki, Türkiye'de bazı insanlar "demokrasiye geçildikten" sonra kendilerine ait yazıların altına isimlerini yazamadılar.

DEKOLMAN

Yine işsiz dolaştığım günlerdeydi. Ankarada hususî bir hastane sahibi olan bir akrabamın yanında sığıntı gibi yaşıyordum. Hastanenin üst katını kaplıyan eve çekine çekine girer, bir köşede kitap okumaya uğraşır, evin şımarık çocuklarının beni içerletmeyi hedef tutan hallerini, akrabamın: «Siz dejenereler...» diye başlıyan nasihatlerini bazan gülümsiyerek, bazan dalgın görünerek karşılamıya çalışırdım.

Evinde yedikten, içtikten, yattıktan ve çamaşırım yıkandıktan sonra, üstelik bir de harçlık istiyemezdim. Ama hiç olmazsa tıraş bıçağı ve ara sıra bir mecmua alacak kadar paraya da ihtiyacım vardı. Bunun için hastaneye gelip giden doktorlara, lâzım oldukça ufak tefek tercemeler yapıyordum. Bazan, o günlerde bir dış gebelik ameliyatı yapacak olan doktor bana «Kadının fizyolojisi ve patolojisi» adlı 20 ciltlik almanca eserden beş on sahifelik bir makale verir, satırı bir kuruştan terceme ettirirdi. Koskocaman bir lûgat büyüklüğündeki kitabın sahifesini böylece kırk sekiz kuruşa türkçeye çevirmiş olurdum. Bazan da her hangi bir tıp mecmuasındaki yedi sekiz sahifelik makaleyi götürü olarak iki buçuk liraya terceme ederdim. Daha o zamanlar vizitelerine beş lira, on lira alan doktorlar, benim, bilmediğim tıp terimlerini bulmak için beş altı lûgat karıştırarak üç günde yaptığım bir tercemeye verdikleri bu iki buçuk lirayı bile çok görürler, eksiltmiye çalışırlardı. Ama bir gün onlardan bunun acısını çıkardım, ve bir ân olsun onların karşısında kendi zaferimi hissettim. Hayır, öyle de değil, ben bir köşeden onların nasıl küçüldüklerini seyrettim; halbuki onlar biraz şaşırılmışlar, ama küçüldüklerini yine farketmemişlerdi. Neyse, bi[z] asıl hikâyeye geçelim.

O sıralarda büyük zatlardan birinin gözleri hastalanmıştı. Ankara'nın çeşitli göz mütehasısları baktılar, İstanbuldan profesörler geldiler. Bu mühim zatın gözlerinde dekolman dedikleri mühim hastalığın bulunduğunu tesbit ettiler. Göz yuvarlağının içinde, sarı noktanın yanlarında bir tabaka çatlamış, yerinden ayrılmış imiş. Pek tehlikeli olduğu söylenen bu hastalığın yakın zamanlara kadar tedavisi mümkün değilmiş. Ancak beş altı sene evvel çok ince bir ameliyatla bu derde deva bulmaya uğraşmışlar, söylendiğine göre muvaffak da olmuşlar. Bizim Memlekette şimdiye kadar hiç yapılmamış olan bu çok ince ve tehlikeli ameliyatı, hele böyle pek mühim bir zatın üzerinde tecrübe etmeyi bizim doktorlardan hiç biri gözüne kestiremiyordu. Bunun için İstanbulda bulunan Alman yahudisi bir profesörün çağırılması munasip görüldü. Adam, Almanyada bu ameliyatı bir çok kereler yaptığını söyleyerek bu mühim zatı da derdinden kurtarmayı kabul etti. Bizim mütehasıslar ve profesörler bu yabancı hekimin işi tamamen üzerine aldığına ve bütün mes'uliyeti

yüklendiğine emin olduktan sonra pek ustalıklı bir şekilde onun aleyhinde bulunmayı da ihmal etmediler. Bizim hastanenin baş hekim odasına toplandıkları zaman arasıra ben de yanlarında bulunuyordum. Hiç bir kararın değişmeyeceğini iyice bildikleri için, çekinmeden söyleniyorlardı:

«Efendim, ne demek? Bu memlekette bu ameliyatı yapacak adam yok mu?»

«Olmaz olur mu efendim? Türkiyede dekolman ameliyatı yapılmamış... Olabilir! Ama hepimiz Avrupada bulunduğumuz sıralarda müteaddit defalar bu ameliyatı yaptık. Literatürü de günü gününe takip ediyoruz.»

«Bu memleket bu aşağılık duygusundan ne zaman kurtulacak bilmem. Gâvur olsun da kim olursa olsun. Hemen baş tacı ederiz.»

«Bu Profesör iyi gözcüdür. Almanyadan tanırım. Âlim adamdır. Ama nazariyatçıdır. Bilhassa göz teşrihi marazisi mütehassısıdır. Operasyonları hakkında bir fikrim yok.»

«Efendim, ecnebilerin ilmî kıymetlerini inkâr etmek aklımızdan geçmez. Fakat, sahalarını hudutlandırmak ve onları her şeyin bilgini saymamak şartı ile. Meselâ, falanca (burada başka bir Alman yahudisi profesörün ismi söylendi) dünyaca tanınmış bir operatördür. Ama, göğüs cerrahisinde. Laparatomî'ye (yani karın açmaya) gelince herif her hangi bir asistanımız kadar muvaffak olamıyor.»

«Zannetmem! Bu zat hakikaten her sahada büyük operatördür. Fakat, başından geçen o felâket bu adamı mahvetti. Yoksa, üstüne operatör gösterilemez. Sauerbruch'la aynı ayardadır. Üstelik de genç.»

«Hangi felâket yahu?»

«Bilmiyor musunuz? Zavallı, umumî harpte siperde askeri doktormuş. Yanlarına bir mermi düşmüş ve bunlar beş altı arkadaş toprak altında kalmışlar. Ötekilerin hepsi ölmüş, yalnız bunu kurtarabilmişler. O zamandan beri kendisine sık sık krizler geliyor. Meselâ, ameliyatın ortasında makasları, bıçakları, pensleri hastanın açık karnına fırlattığı gibi çıkıp gidiyor.»

Ben bu sözleri söyleyen iyi yürekli adamın yüzüne şaşkın şaşkın baktım, ve bu çok hünerli profesör operatörün bu krizini öğrendikten sonra bıçağının altına yatacak kahraman hasta bulunabilir mi diye düşündüm.

Gözleri hasta olan büyük adamın o çok mühim ameliyatından bir gün önce, İstanbuldaki alman yahudisi profesör Ankaraya gelmişti. Öğleden sonra Ankaranın iki üç göz doktoru ile daha evvel İstanbul'dan gelmiş olan iki Profesör Hastanenin Baş Hekim odasında konuşuyorlardı:

«Gördün mü kendini beğenmiş herifi? Sabahleyin trenden çıktı, hâlâ gelip bizimle bir konuşmak, istişarelerde bulunmak lüzumunu duymuyor.»

«Onlar gâvur, iki gözüm. Trenden çıkınca Otelde bir banyo almadan, nazik vücudunu dinlendirmeden gelir mi hiç?»

«Ondan değil azizim. Bizi adam yerine koymadığı için.»

Onlar böyle tatlı tatlı konuşurlarken ben bir köşede oturmuş, almanca tıp mecmualarını rasgele karıştırıyordum. «Haftalık tıp gazetesi» adlı bir dergide dört buçuk sahife kadar tutan bir yazı dikkatimi çekti. Bu, «Dekolman ameliyatında bir iki yenilik» adlı bir makale idi. Şöyle bir dikkatlice okumaya başladım. Anlıyabildiğime göre bir takım teknik şeylerden, ameliyat şeklinde yapılması gereken bazı değişikliklerden bahsediyor, meselâ: «Göze önce falan noktadan değil de filân noktadan girmeli. Falanca tabakayı kaldırmak için şu numaralı pensi değil de, bu numaralı pensi kullanmalı,» diyordu.

Dergiyi elime alıp gülümsüyerek doktorlara yaklaştım:

«Bakın Beyler,» dedim. «Burda bir makale var, belki sizi alâkadar eder.»

Hemen mecmuayı elimden aldılar, başlarını bir araya toplayıp yazıyı söktürmiye çalıştılar. Üçer beşer aylık seyahatları sırasında öğrendikleri almanca ile bu yazıyı anlayamadıysalar da, mahiyeti hakkında bir fikir edinmiş ve ehemmiyetine hükmetmiş olacaklar ki, içlerinden biri bana dönüp:

«Haydi, bu akşama kadar şunu bize terceme et!» dedi.

«Çalışırım, ama ikiyüz liranızı alırım.»

Bu çeşit yazıların en kabadayısını bana haydi haydi beş liraya çevirtmiye alışmış olan bir doktor, şaka mı ediyorum diye yüzüme baktı. Ciddî olduğumu anlayınca:

«Budala mısın be!» dedi.

«Hakkın var, şimdiye kadar çok budalalık ettim. Müsaade buyurun da böyle sıkışık olduğunuz bir zamanda acısını çıkarayım.»

Sonra pazarlığı kızıştırmak ister gibi, mecmuayı elime alıp onlara makaleden bazı parçalar okudum. Üstün körü mânalarını söyledim, «Yarın ameliyata gireceksiniz, bunları bilmeniz her halde faydalı olur!» dedim. Benimle bu mesele üzerinde daha fazla konuşmaya lüzum bile görmeden tekrar dördü beşi birden yazının üstüne eğildiler. Birbirlerine yardım ede ede okuyup bir şeyler anlamıya çalıştılar. Fakat ben o hain tebessümümle, her çıkardıkları mananın yanlış ve ters olduğunu kendilerine izah edince, tekrar pazarlığa giriştiler. Hastane sahibi olan akrabamın da doktorlardan yana müdahalesi sonunda, bu makaleyi yüz lira mukabilinde akşama kadar terceme etmiye razı oldum. Elli lirasını peşin aldım, yukarı kattaki

odama çıktığım gibi, işe koyuldum.

Her zaman olduğu gibi, beş altı lûgat yardımı ile, çok kere tıp terimlerinin önce fransızcasını, sonra türkçesini araya araya, gece saat ona doğru tercemeyi bitirdim. Doktorlar salonda bezik oynuyorlardı. Yanlarına gidince merakla makalenin tercemesini dinlemeye başladılar. Bazı kelime ve tabirleri, doktorluk dili üzere tashih ettiler. Sonra hep bir araya toplanıp cümle cümle okumaya ve aralarında münakaşaya koyuldular.

Makalenin sahiden ehemmiyetli olduğu konuşmalarından anlaşılıyordu. Hatta birisi:

«Yahu bu yazıyı Profesöre de verelim de, yarın bir halt karıştırmasın!» dedi.

Fakat iri burnu alt dudağına kadar uzıyan kara yağız bir profesör boğuk sesi ile:

«Ne münasebet yahu!» dedi. «Kos koca Profesör bunları bilmez olur mu? Bilmesi lâzım. Yarın hünerini gösterebilirsin de görelim bakalım.»

Ötekiler anlayışlı gözlerle birbirlerine baktılar. Bir az daha konuştuğundan sonra dağıldılar.

Ertesi sabah yine Baş hekimin odasında toplanmışlardı. Bu sefer Yahudi Profesör de aralarında idi. Kısa boylu, zayıf, ürkek bakışlı bir adamdı. Her hareketinde, hatta ağzını her açışında, etrafını darıltmaktan korkan bir hali vardı. Her hangi bir asistan kendisine, her hangi manasız bir şey soracak olsa bile, yüzüne tatlı bir ifade vermiye çalışarak ona dönüyor, adeta yalvarır hissini veren bir sesle ve ellerini mahcup mahcup uğuşturarak uzun uzun konuşuyordu.

Ameliyat öğleden sonra yapılacaktı. Bütün konuşmaların mevzuu dekolman hastalığının incelikleri ve ameliyatın güçlüğü üzerinde idi. Doktorun kıt türkçesi ve bizim doktorların daha kıt almanca ve fransızcaları benim tercüman olarak sıklıkla söze karışmamı gerektiriyordu. Uzun burunlu kara yağız Profesör artık sırası geldiğine hükmetmiş olacak ki, o dik ve boğuk sesi ile:

«Eee, Herr Professor,» dedi. «Sol göze müdahale edeceğimize göre hangi nahiyeden gireceksiniz?»

Ondan sonra bir garip münakaşadır başladı; bizim doktorlar dün akşam okuyup ezberledikleri makaleye dayanarak keskin sualler soruyorlardı. Yahudi profesör ise şimdiye kadar dekolman ameliyatında tutulmuş olan klasik yolu anlatıyor, fakat her defasında bizim doktorların yine o makaleden edinilmiş itirazları ile karşılaşılıyordu.

Kimbilir ne yaman korkular atlattıktan sonra, evini barkını bırakıp buraya sığınmış ve hâlâ içinde o korkunun izlerini taşıdığı belli olan zavallı adam o mini mini, ihtiyar

vücudundan umulmaz bir çeviklikle etrafındakilerin birinden öbürüne dönüyor, «Aman darılmayın, nasıl münasip görürseniz öyle cevap vereyim» demek isteyen, fakat bu kadar fazlası insanı yadırgatan bir nezaketle herkesi cevaplandırmıya çalışıyordu. Bizim doktorlardan biri: «Nasıl olur doktor? O tabakayı o pensle tutmanın şu mahzurları vardır, falan numara pens daha doğru olmaz mı?» dediği zaman ihtiyar Profesör hızlı hızlı başını sallıyarak: «Evet, evet, çok doğru!» diye tastik ediyordu.

Fakat bu şekildeki konuşma ilerledikçe adamın şaşkınlığı artıp canı sıkılacağına yüzüne memnun bir tebessümün yayılmakta olduğu gözümden kaçmadı; bizimkilerin on onbeş saat önce edindikleri ilme dayanarak adamı böyle sıkıştırmıya başlamaları canımı sıktığı için bir kenara çekilmiştim, merakla yine yanlarına sokuldum. Alman Profesör şimdi etrafındakilerin itirazlarını apaçık bir memnunlukla tastik ediyordu. Nihayet bir aralık elini, kendisini en insafsızca sığaya çeken şişman, mavi gözlü, genç yaşta saçları dökülmüş bir doktorun omuzuna koyarak:

«Ah, dekolman ameliyatında bu neticelere varmış olmanızdan ne kadar sevinç duyduğumu tasavvur edemezsiniz. Çok zor olduğunu herkesin tastik ettiği bu tehlikeli ameliyatta şimdiye kadar takip edilen usuller maalesef her zaman muvaffakiyete götürmüyordu. Yeni şekiller bulunması lâzımdı. Çok doğru, çok doğru.» dedi. Sonra sesini alçaltıp gözünü etrafındakilerin üzerinde teker teker gezdirerek:

«İşte görüyorsunuz ki, bir mesele üzerinde ciddi olarak çalışılınca aynı doğru neticelere varılıyor. Ben de uzun tecrübelerden sonra dekolman ameliyatında bir takım değişiklikler yapılması gerektiği neticesine vardım. Hatta bugünkü ameliyatta tamamen bu yoldan yürüyeceğim.»

Bizim doktorlar gözlerinde zafer parıltıları ile, dünya çapında şöhreti olan bu sözde bilginin prensipsizliğine şaşmış gibi, birbirlerinin yüzüne bakarken, o, aynı ürkek, çekingen hali ile ve daha yavaş bir sesle ilâve etti:

«Ben bütün bunları son çıkan «Haftalık tıp gazetesi»nde yazdım. Fakat biliyorsunuz, yahudi olduğumuz için imzamızı koyamıyoruz!» dedi.

1947

KAYNAKÇA:

Sırça Köşk: Hikâyeler, Masallar / Sabahattin Ali. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1947. ss. 71-77.

- Son Hikâyeler: Esirler* / Sabahattin Ali. İstanbul: Varlık Yayınevi, 1966. ss. 115-124.
- Sırça Köşk: Hikâyeler, Masallar* / Sabahattin Ali. 2. bs. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1975. ss. 114-124.
- Sırça Köşk: Hikâyeler* / Sabahattin Ali. [3. bs.] İstanbul: Cem Yayınevi, 1987. ss. 91-98.
- Bütün Öyküleri 2: Yeni Dünya - Sırça Köşk - Esirler (Oyun)* / Sabahattin Ali. Yapı Kredi Yayınları'nda 1. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997. ISBN 975-363-797-7. ss. 204-210.

Adam Öykü, İstanbul, (1999) 20, ss. 116-126.

-
- ¹ Jurek Becker, *Yalancı Jakob* / Alm. çev.: Füsün Umar. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998. s. 110'den uyarlama.
- ² *Markopaşa* dergisi üzerine son günlerde yayımlanmış iki önemli makale için bkz.: Mehmet Ergün, "Kırkbirinci Harami?", *Adam Sanat*, (1998) 152, ss. 20-39; "'Sahte' Markopaşa", *Tarih ve Toplum*, (1998) 175, ss. 41-48.
- ³ Asım Bezirci, *Sabahattin Ali: Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Hikayeleri, Romanları*, Genişletilmiş ve geliştirilmiş 4. bs. İstanbul: Çınar Yayınları, 1992. s. 122.
- ⁴ Ramazan Korkmaz, *Sabahattin Ali: İnsan ve Eser; İnceleme*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997. s. 219.
- ⁵ Korkmaz'ın "Dekolman" için ayırdığı 12 satırda görülen bu hataların, çalışmasının diğer bölümlerinde S. Ali'nin eserlerinin değerlendirilmesinde ne derece ölçüt olabileceğini bilemiyorum. Bunun için elbetteki diğer değerlendirmelerinde, "Dekolman" örneğinde olduğu gibi tek tek irdelenmesi gerekmektedir. Ancak, yine de belirtmeliyim ki, Korkmaz'ın, S. Ali'nin yaşamını, özellikle de *Markopaşa* ve siyasi görüşlerini "incelediği" bölümlerdeki spekülatif yaklaşımlarından anlaşıldığı kadarıyla, gerçek S. Ali yerine "kafasındaki" S. Ali'yi "incelediği" anlaşılmaktadır.
- ⁶ Asım Bezirci, *Sabahattin Ali*, 1992. s. 47-48.
- ⁷ *İki Gözüm Ayşe: Sabahattin Ali'nin Özel Mektupları* / Yayına haz.: Ayşe Sıtkı - Doğan Akın, İstanbul: Ataol Yayıncılık, 1991. s. 146.
- ⁸ Fritz Neumark, *Zuflucht am Bosphorus*, Frankfurt am Main: Josef Knecht, 1980. s. 101-102 (*Boğaziçi'ne Sığınanlar* başlığıyla Türkçeye çevrildi).
- ⁹ Horst Widmann, *Exil und Bildungshilfe*, Frankfurt/M: Peter Lange, 1973. s. 89.
- ¹⁰ Rifat Ilgaz, "25 Yıl Sonra", *Yansıma*, 15 (1973) ss.136-137.
- ¹¹ Öyküler için "Dekolman"ın kaynakçasına başvurulabilir.
- ¹² S. Ali, *Değirmen, Dağlar ve Rüzgâr*, İstanbul: Varlık Yayınevi, 1965. ss. 63-80.